

Onur ÖZBEK

GELİBOLU YARIMADASININ KUZEYİNDE YENİ BİR PREHİSTORİK TAŞ BALTA ATÖLYESİ

BURUNEREN

Avrupa'daki tarıma ilk geçen topluluklarda düğü gibi, Trakya'da da cilâlı taş endüstrilerinin önemli ürünlerinden olan cilâlı taş baltalar, sadece toplulukların gelişmelerinde direkt bir etmenmiş, aynı zamanda tarımla uğraşan topluluklar arasında birbirlerini ayıran sosyal bir öge olmuştur. Etimci toplulukların yaşantısında önemli bir yer alan cilâlı taş baltaların endüstrisine yönelik çalışmalar Türkiye'de henüz başlangıç aşamasındadır. Bu konu ile ilgili ilk çalışma bildiğimiz kadarıyla Engel (1926) tarafından cilâlı taş endüstrisinin yapılarını anlamaya yönelik olarak Karaağaçtepe (Mesilas) yerleşmesinden çıkan baltalar hakkında yapılmıştır. Bir diğer çalışma da cilâlı taş baltaların üretim izi analizine yönelik olarak Kantman (1969) tarafından Tilmenhöyük ve Gedikli-Karahöyük kazıları üzerine yapılmıştır. Ayrıca kazı raporlarında cilâlı taş baltalara değinen diğer bir çalışma Karamerçici ve Kaya (1990) tarafından Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan baltalarla ilgili yapılmıştır². Türkiye genelinde çok az şey bilimiz cilâlı taş endüstrilerinin üretim aşamalarını temsilabilecek bulgular bu nedenle çok önemlidir. Balta ele alınan Buruneren'in prehistorik insan için önemli olan bu alet topluluğunun üretim aşamalarını bir atölye ve aynı zamanda bir yerleşim yeri olarak ilginçtir.

1989 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne satın alınan ve Şarköy çevresinden iki küçük çuval halinde taş baltalar, bunların taşıakları, vurgaçlar, çanak çanak parçaları ve bir ağırlıktan oluşan buluntuların bulunduğu gelmiştir. Tekirdağ Müze Müdürü M.A. Işın, yaptığı araştırmalarda bu buluntu topluluğunun Şarköy ili Sofuköy'ün kuzeyinde Yartarla mevkiinden geçtiğini saptamıştır (Işın 1999 : 26). Üretim zincirinin

değişik aşamalarının gözlemlendiği bu baltaların sadece "Yartarla atölyesi"nden geldikleri konuyla ilgilenen araştırmacılarca kabul edilmiştir.

Araştırmacı, bölgede Tekirdağ Müzesi ile ortak yaptığı araştırmalarda³ daha önce M.A. Işın tarafından saptanmış olan Buruneren ve Fener-Karadutlar yerleşmelerinde bugüne kadar varlığı bilinmeyen balta taslaklarına rastlamıştır. Konuyla ilgili çalışmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Bu yazı sadece Buruneren yerleşmesinden toplanan cilâlı taş aletler üzerinde yapılan bir ön çalışma niteliğindedir⁴.

BURUNEREN

Buruneren, Tekirdağ il sınırları içinde, Şarköy'ün yaklaşık 14 km. batısında yer alır (Harita: 1). 1:200.000'lik topografik haritalarda Tekke Tepe olarak adlandırılan yükseltinin 1 km. güneybatısında, "Kireç ocağı" olarak adlandırılan mevkinin de batısındadır. Koordinatları Kuzey 40° 33' 45" ve Doğu 26° 55' 45" olarak verilebilir. Marmara Denizi'ne hakim bir konumda, denizden 100 m. yüksektedir. Yerleşim yeri yanında bir tatlı su kaynağı yer almaktadır. Burası yaklaşık 80x80 m. boyutlarında ve 100 m. yüksekliğinde yoğun mekanize tarım nedeniyle oldukça tahrip olmuş ve üstteki kültür tabakalarının bir kısmı yok olan bir yerdir (Harita: 2).

Bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan ve Buruneren ile Doğan Arslan Çiflikleri arasında Demirkapı mevkiinde bulunduğu söylenen bir cilâlı taş baltanın (Kurtoğlu 1938, 17, Mansel 1938, 22)⁵ bu yerleşim yerinden gelme olasılığına rağmen baltanın genel şekli, cilâlanmamış durumu, ağız kısmının keskin olmaması ve bu durumu ile bir kesme işlevinden çok silaha benzemesi ve son olarak araştırmamızda

buluntu topluluğu ile hiçbir biçimsel benzerlik göstermemesi nedeniyle bir çelişki yaratmaktadır.

BULUNTU TOPLULUĞU

Cilâlı Taş Aletler

Buruneren yerleşmesinde gözlemlendiği kadarı ile baltaların yapıldıkları kaya blokları sadece bir tek tip kayadır. Baltaların ham maddesi olan ve bazen 100 kg.lık bazen 1 kg.lık bloklar halinde görülen kayalardan alınan örnekler petrografik açıdan incelenmektedir⁶. İlk incelemelere göre, bunun bölgesel bir metamorfizma geçirmiş geniş adlandırmasıyla amphibolite türü bir kayaç olduğunu söyleyebiliriz. Yaklaşık 400 m² lik bir alanda yayıldığı gözlenen taslaklar ve bunların yongaları ile birlikte aynı kayaçtan işlenmemiş bloklara da rastlanmaktadır.

Bu araştırmada toplanan cilâlı taş endüstrisi ile ilgili buluntular arasında bir gruplamaya gidildiğinde, ilk etapta bunların taslak, yonga ve vurgaç olarak ayrılabilirliklerini söyleyebiliriz. Elimizde bu höyükten gelen cilâlanmış durumda balta yoktur. Ancak bunun nedeni bölgede çok fazla sayıda antika meraklısı olması ve köylülerin daha önceki yıllarda bu meraklılara bu baltaları tarlalardan toplayıp satmış olmaları olasılığıdır.

Balta taslakları: Genelde 400 gr. ile 1000 gr. lık ağırlığa sahip kütleler şeklindedir. Boyları ortadan kırılmış oldukları için 20-25 cm. olarak tahmin edilebilir. Kayacın mineralojik özelliği nedeniyle içindeki mineral mikro bandlar, taslakların daha cilâlama aşamasına geçirilmeden kırılmasına neden olmuştur. Bu genellikle şeffaf, süt beyazı ve bazen yeşilimsi renkteki mineral akmaları, kayacın makro boyutta dayanıklılığını da etkilemiştir.

Bu taslakların incelenmesi sonucunda üretim aşamalarının birçok evresi gözlemlenebilmiştir. Kabaca iki ana gruba ayıracağımız bu taslaklar, bir balta ön formu oluşturulmadan önce, ilk büyük yongaları alınmış bloklar (Çizim 1: 1) ile ağızları kabaca keskinleştirilmiş ve topukları sivrileştirilmiş olanlar olarak ayrılabilir (Çizim 1: 3, 4; Çizim 2: 1-3).

Üretim sırasındaki hatalara güzel bir örnek olarak Çizim 1; 1'deki taslak gösterilebilir. Bu örnekte büyük bir olasılıkla baltayı üreten birey önce topuk kısmının kırıldığını görmüş, bu kırığın baltanın genel hatlarını etkileyebileceğini düşünmediğinden çekiçleme⁷ devam etmiş, ancak balta taslağı ortadan kırılınca, aleti işlemeye devam etmemiştir. Genelde bu bölgedeki atölyelerde bu tip üretim hatası sonucu oluşan taslakların topuk bölümleri vurgaç olarak kullanılmasına rağmen, bu örnek artık başka bir amaçla kullanılmamıştır. Bu da üretim yerindeki ham madde kaynaklarının bolluğuna ya da üretim yerinin ham madde kaynaklarına yakınlığına işaret etmektedir.

Çıkıntılı vurma konili yongalar, taş balta taslaklarının üretiminde sert vurgaçların kullanıldığını gösterir. Yongalar çıkarılırken, değişik yönlerden çalışılmış, alınan yongalar bazen çok büyük bazen küçük olmuştur.

Vurgaçlar: Genelde 150 gr. ile 800 gr. arasında değişen ağırlıkladırlar. Vurgaç olarak kullanıldığı kesin görünen bir adet alet aslında bir balta ön formunun üretimi sırasında oluşan 'üretim hatası' nedeniyle

topuk kısmı vurgaç haline getirilmiştir (Çizim 1: 3).

Baltaların yapımı sırasında sıklıkla kullanılan yuvarlak taşlara bu yerleşim yerinde araştırmamız sırasında rastlanmamıştır.

Yongalar: Elimizde olanlar 50 gr. ile 100 gr. arasında değişen ağırlıkladırlar. Yüzeyde görülmeleri çok zordur ve çok az toplanabilmişlerdir (Çizim 1: 5). Verilen örneğin Mousterien kültürün yongalarına yakın benzerliği dikkat çekicidir.

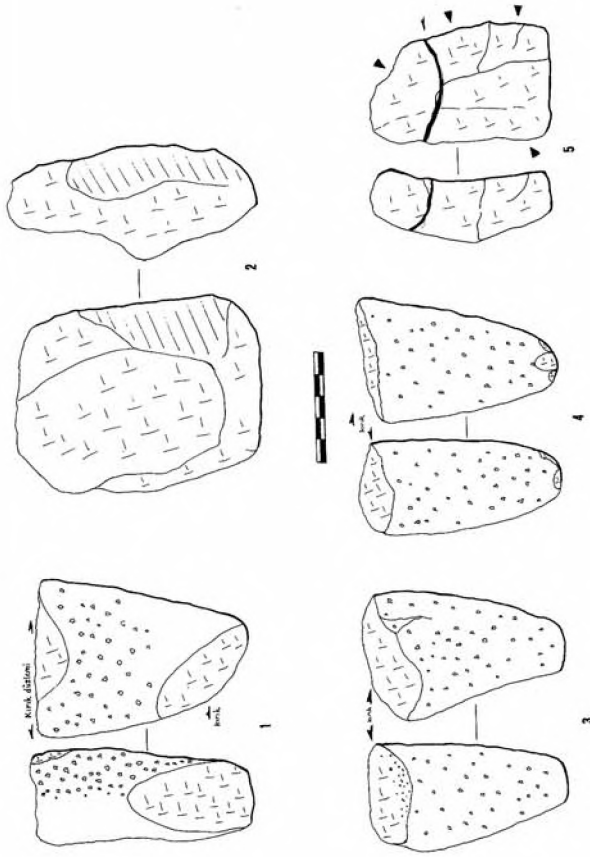
Buruneren yerleşmesinden çok az sayıda sileks alet toplanmıştır. Bu aletler daha sonraki çalışmalarda ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

- DEMANGEL, R. 1926, Le Tumulus dit Protésilas (Fouilles de Constantinople. Edition de Bocard, Paris: 25.
- IŞIN, M. A. 1999, "Şarköy'ün Antik Baltaları" Atlas Dergisi 74 : 26.
- KANTMAN, S. 1969-1970, "A Micro-analytic of some groundstone artifacts from Tilmenhöyük and Gedikli-Karahöyük (Southeastern Anatolia)." *Anatolica*, III: 139-145 (5 Levha).
- KURTOĞLU, F. 1938, Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yay., no.3, İstanbul: 17.
- MANSEL, A. M. 1938, Trakya'nın Kültür ve Tarihi, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yay., no.5, İstanbul: 22, Resim 28.
- MERMEÇİ D. ve V. KAYA 1990, "Bir grup prehistorik alet koleksiyonu." *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1989 Yıllığı*, Ankara.
- ÖZDOĞAN, M. 1986, "Prehistoric sites in the Gelibolu Peninsula." *Anadolu Araştırmaları* X: 51-66.







DİPNOTLAR

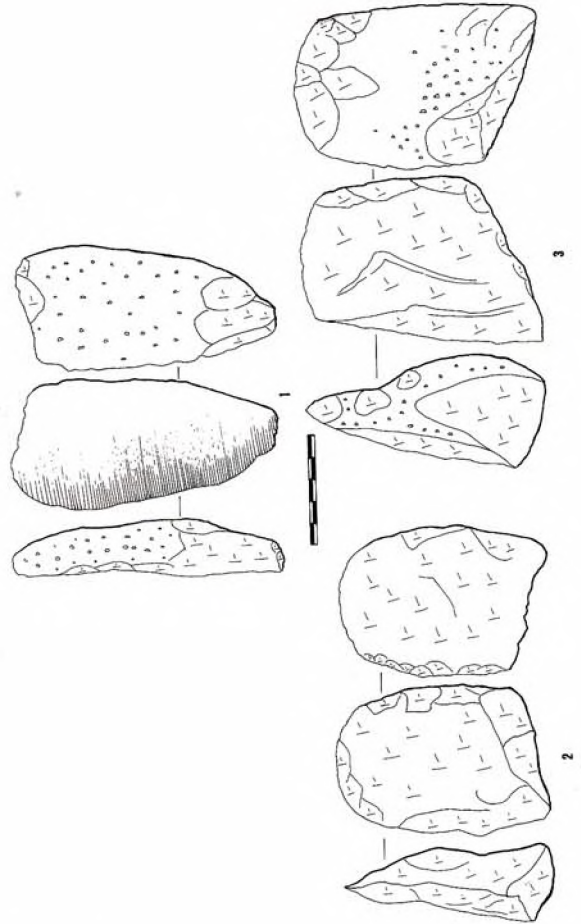
- * Onur ÖZBEK, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Nuru Ziya Sk. No.22, P.K. 54, 80072, Beyoğlu-İstanbul/TÜRKİYE.
- Bu makale 1999 yılında teslim edilmiştir.**
- 1 Bu taş baltaların ham maddeleri konusunda bilgi verilmemesine rağmen, bunların metamorfik kayalardan yapılmış olmaları olaşıdır.
 - 2 Bu baltaların ham maddesi biri hariç silekştir. Baltaların Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne nasıl geldiği ve kimin tarafından teslim edildiği bilinemediği gibi, bu baltaların Türkiye sınırları içinde bulunduğu da kesin değildir (Doğu Mermerci ile görüşme).
 - 3 Araştırmacı, Lyon II Üniversitesinde "Türkiye Trakya'sındaki prehistorik cilâlı taş endüstrilerinin teknoloji ve tipolojisi ile ham madde kaynaklarının kullanımı karşılaştırmalı çalışma." konusunda doktora tezi yapmaktadır.
 - 4 Bu araştırmanın gerçekleşmesinde başta Sayın Müze Müdürü Mehmet Akif Işın olmak üzere, Tekirdağ Müzesi ve çalışanları ellerinden gelen tüm gerekli yardımı göstermişlerdir. Sıcak misafirperverliklerine içten teşekkür ederiz.
 - 5 Prof. Dr. Mehmet Özdoğan tarafından 1982 yılında Gelibolu Yarımadasında yapılan yüzey araştırması sırasında, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan cilâlı taş baltanın Kavak Köyü'nün 7 km. batısında Kazanağzı Deresi'nin doğu yakasındaki teraslar üzerinde Buruneren Çiftliği (F 4/4) adını verdiği bir yerleşim yerinden gelmiş olabileceği ve F 4/4 no.lu yerleşim yerinde birkaç şüpheli parça dışında prehistorik çanak çömleğe ve cilâlı taş baltalara rastlanılmadığını söylemiştir (Özdoğan 1986, 58). Bu makalede adı geçen yerleşim yeri, yeni bulunandan farklı bir yerleşim yeridir.
 - 6 Bu kayalar Hacettepe Üniversitesi Jeoloji Bölümünde Sayın Prof. Dr. Yavuz Erkan tarafından incelenmektedir. Kendisine Bu projeye verdiği bilimsel ve manevî destekten ötürü teşekkürü bir borç biliriz.
 - 7 Fransızca'da bouchardage ya da piquetage, İngilizce'de pecking denen işlemi çekiçleme olarak çevirdik.



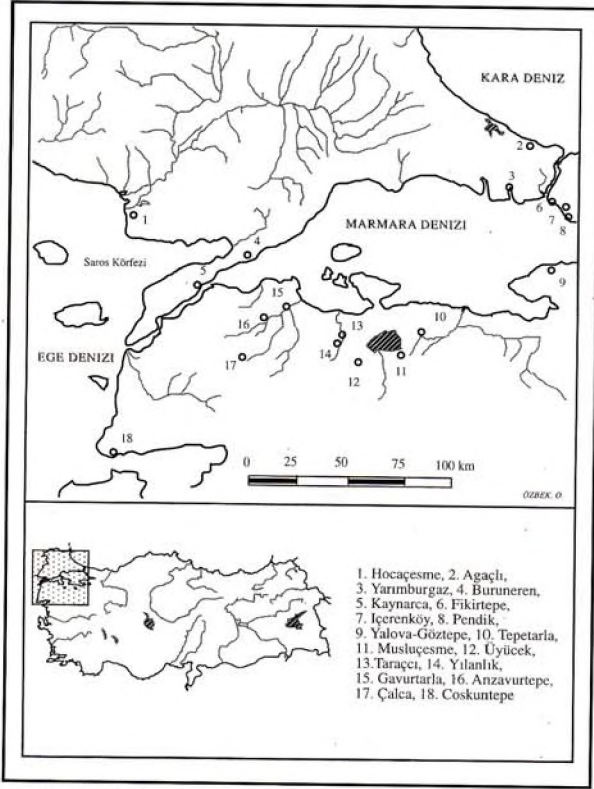
Çizim:1

Çizim 1 ve 2'nin lejandı:

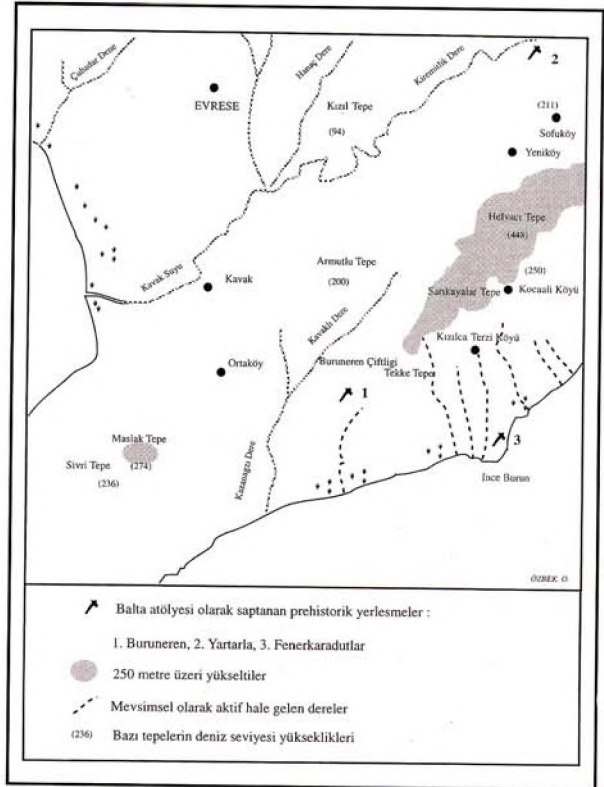
-  Mineral akması
-  Taş üzerinde çıplak gözle belirgin mineral bandlar
-  Yonga alınan, cilalanmamış yada kırılmış bölümler
-  Çekiçleme işlemine tutulmuş bölümler
-  Kayacın kabuğu (cortex)
-  Vurgaç olarak kullanılan bölüm



Çizim:2



Harita 1 : Bölgedeki neolitik yerleşim yerleri



Harita 2 : Gelibolu Yarımadası'nın kuzeydoğusunda balta atölyesi olarak saptanan yerleşmeler